

TRATAT DE ADAGES Y REFRANYS VALENCIANS - C. Ros - 1736

TRATAT
DE ADAGES,
Y REFRANYS VALENCIANS,
Y PRACTICA
PERA ESCRIURE AB PERFECCIÒ LA
LENGUA VALENCIANA.

ESCRIT
PER CARLOS RÒS,
NOTARI APOSTOLICH, NATURAL
de esta molt Noble, Illustre, LL.
y Coronada Ciutat de
Valencia.

SEGONA IMPRESSION.

AB LICENCIA:

En Valencia , en la Imprenta de Josep
Garcia , any 1736.

A LA
SOBERANA EMPERATRIU
DE CEL, Y TERRA
NOSTRA SENYORA
D E L S
D E S A M P A R A T S,
VENERADA
en sa Lealissima Ciutat de
Valencia , de la qui es
Patrona.

Ent aqueste Tratat , Sa-
cratissima Verge MARIA ,
de *Adages, y Refranys* , y
quentre estos hià hu que diu : *Qui
à bon arbre sarrima , bona sombra el*

4

cobri: mencontre precissat á oferirlo à vostra soberana Grandèa, perque Arbre que hatja donat fruyt mes regalat quel que Vos donareu en Bethleem nos pot en-contrat, puix yo à este macolíxch; no à la sombra, quen Vos no cab, ni un atomo dobscuritat, perque tota sòu plena de Gracia, è Inmaculada. Un altre *Adage*, ò *Refrany* hià, que diu: *Qui bè festà nos mogà*: gran teme-ritat serà buscar yo altre Mecènes que à Vos, Soberana Aurora, puix estich molt bè en Vostron auxili. *La Práctica de Orthographia Castellana, y Valenciana*, que lany 1732. imprimì, jà la dediquì tam-bè sots la protecció de vostra Di-

vi-

5

vina Gracia, perque à la resplan-dor de tan rutilants raigs, no la poguèren obscurir, ni eclypsar les espesures dels nubols, que la embetja, y malicia solen per ma-lignitat fomentar; com en efecte llogrà el aplaudiment de mòltes persones sabies. Alli jà os oferí tot mon afecte, tota ma anima, y tot mon cor, y de nou altra volta os consagre ara lo mateix, esperant veureus, y adoraros per eternitat de eternitats en la Gloria. Amen.

Postrat à vostres Divines Plantes
vostron mes indigne Esclau

Carlos Ròs.

PRO-

PROLECH.

CHarissim , y discret Lector, lo primer que yo dech previndre en aquest Prolech , per coneixer que serà també lo primer ques descobrirà als ulls , es que molts diràn : per què no he possat en lo present Tratat de Adages , lo nom dels Inventors de ells , cosa que seria pera matjor intelligencia , y delectaciò del Lector ? A lo que vull satisfer. La causa de no possar tals notices ha estat , perque en elles abultaria el Tratat de tal modo , que eixiria un llibre de molt volumen , y no per aixo estarà mes gustòs , puix ans bè cansaría al

Le-

Lector : y à demès de aço , als homens lligits , ò doctes , no sòn menester eixes notices , perque jà se les saben: als no estudiants los basta el Adage sols , puix cada hu de per si diu pera que pot servir ; perque sil Adage , Proverbi , ò Refrany (entre altres difinicions) es una sentencia de llarch us , comparada adallo que volèm , ò à les coses dels temps , quant vinga la ocasiò pot molt bè usar cada hu de ell , sens que li sia menester saber hon se inventà , per qui , ni el per què . Y tots los Doctes no ignoren , quels Adages , ò Refranys , sòn la Phylosophia mes antiga , mas lloada , y tenguda per mes excellent en Crc-
ta ,

ta, y Lacedemonia, per ser amichs de la brevetat ; puix nom poden tindre à mal , que hatja yo recopilat Adages , Refranys, ò Proverbis (possant en la Prefaciò , n. 7. per la general , de hon sòn trets, y Valencianats) sens mes noticies, puix la mia fi de qualsevol modo es llograrà , como aixi ho confie.

Lo motiu que yo he tengut pera donar à la llum publica este breu Tratadet de Adages , ò Refranys Valencians, no ha estat per volerme acreditar de home docte, en traure llibres , puix me reconech molt ignorant ; y ni en este; ni en laltre llibre de *Orthographia*, que lany 1732. imprimí, ma pro-

pic

pie el titol de Autor , si tan sols de Recopilador , puix no he fet altra cosa que recopilar : ha estat la mia fi , com jà he dit , pera que tinguessen tots una extensa practica de la llengua Valenciana , per trobarme empenyat en ella. Este assumpt dels Adages, me pareguè el millor pera llogrарho, puix serà este llibret , casí com lo Catò Christià , ques dóna en les Escholes , perque asi també hià doctrina pera la anima, bona criança , desenganys pera molts vicis , politica pera bè parlar , y norma pera lligir, y escriure en Valencià ; puix los dos Dicionaris que al ultim del Tratat porte , sòn bastants pera la intelli-

lligencia de nostra Lengua; y encara quel modo descriure en ella el facilite en ell, puix me pareix que à Valencià algù li pot ser dificultòs, si que ans bè sense treball se pot trobar qualsevol destre; y que de asi en avant tots los Valencians lentendràn com yo, ja per les notices, y claritat en que la explique, com per la recta pauta, y segura quels dòne; tal volta aurìa ben poques persones, à lo menys de ma professiò, que fatreviren à fer tant; puix tot discret ha de coneixer, aixì per este llibret, com per lo Tratat de ma *Practica de Orthographia Castellana, y Valenciana*, entenç nostra Lengua bè; y no es genero de jactanc-

tancia, perquè les obres ho diuen, puix yo à elles me referixch, en aquell Adage que diu: *Callen barbes, y canten cartes*; y aixì ab estos supots, ningù sadmire si als Adages, Refranys, o Proverbis, no troba el per què, ni per qui.

Tambè no dubte, prudent Lector, aurà alguns, que per mocegar la obra, puix may falta qui à tot tira quixalada, y de ordinari sol ser la boca questà sens dents, quem diràn: la llengua Valenciana, hui en dia, ni s'estima, ni usa; y que à què pot vindre traure yo aquest Tratadet, ni cansar-men aquell Lenguatje que no servix? Responch. En estos afanys meus fas yo dos coses à un temps.

La

La una es , acreditarme de bon Valencià , y amant de la mia Lengua , obligaciò que cada hu de per si tè , sia de la Naciò que vulla , puix dèu aprear , y defendre les coses de la sua Patria , y tambè el Lenguatje , encara que no tinga pera què ; quant , y menys encontrantse en lo nostre Idioma tantes grandees , excellencies , y circumstancies pera ser amat ; com algunes de elles ne tinch ponderades en lo breu Tratat que imprimì en lany 1734. en llengua Castellana , intitulat : *Origen, y Grandezas del idioma Valenciano* ; el que confie reimprimirlo , anyadintli mòltes notices ques folgaràn tots de lligirles . Laltra , que per la llen-

llengua Valenciana salcança , y deprèn à escriure la Castellana ab mes fonaments , y seguritat quels mateixos Castellans ; com aixì ho tinch tambè imprès en un fuller de paper , y llenguatje Castellà , intitulat : *Norma breve , por la que los Valencianos (sin bazer estudio particular en la Orthographia) sabràn escrivir medianamente la lengua Castellana (guiandose por la Valencia) segun el uso mas recto , conforme de los Eruditos , y ajustado à los fundamentos de los Antiguos.*

Y encara que no fòs aixì , quin dany pot fer als Valencians donarlos regles clares , y segures pera que no olviden sa Lengua , y que la sapien lligir , y escriure cor-

14

correntment? Clar està, que qual-
sevol home de rahò dirà, sòn mos
desvells profitosos al comù; puix
per aixo ideì fòs lo assumpt de
Adages, Refranys, ò Proverbis,
Valencians, per ser cosa gustosa,
que facilment se queda en la me-
moria, y que tinguen tots escri-
tes en Valencià eixes doctrines
sentencioses, Humanes, y Divi-
nes, utiloses à la Republica, ò
Patria. Mes com totes les Obres
que ixen à la llum publica estan
exposades à la censura, suplique
al sabi Lector, dissimùle, ab sa
mòlta prudència, les faltes, y de-
fèctes de ma insuficiencia. Vale.

De

15

De la mateixa Poetissa (Rosa Trin-
cares en pur anagrama) que escri-
guè un Soneto en Valencià, al
llibre de Orthographia.

SONETO.

Tan gustosa quedí, y tan agradada
de lligir ton *Tratat de Orthographia*,
que no puch explicar tanta alegria
com tingui, perque fonch molt sublimada.

Bè pot esta Ciutat, y Patria amada
estimar los desvells de ta Thalìa,
puix per cert que ta ploma mercixia
per Obres tan selectes ser premiada.

Posset punt à la boca la malicia,
no mocègue tes Obres, ques pecat,
puix mereixes (ò Carlos) de justicia
ser de tota Valencia ben lloat;
perque en este Tratat ques de Refranys,
dones llum de sa Lengua, y desengany.

Dcl

Del Doctor en Medicina Alonso
Carraesco.

OCTAVA RIMA.

Este erudit Tratat , ques de Refranys,
ab gran delectaciò mia he lligit,
y he trobat pera els vicos desenganyys,
que seràn à tot hom de molt profit:
ja pera dics , mesos , sigles y anys,
tindràs este llibret ben admitit;
y si Zoylo el mocèga tui paciencia,
que la embetja ho farà, mes no sa sciencia.

DECIMA.

Bè poden los Valencians
(del Plebeu al Cavaller)
admetrel ab tot plaer,
perques pera gichs , y grans:
quen arribant à ses mans,
si en carinyo , y de tot cor
lligen aquest gran tesor,
advertiràn ben cabal,
en cada reglò un panal,
y en cada lletra una flor.

PRE-

PREFACIÒ.

EN lo passat any de 1732.
E doní à la Prempsa una
Practica de Orthographia Castellana, y
Valenciana, y com nostra Lengua es
tā dificil de escriure, huì en dia, per
estar arrimada , y no usarse, deter-
minà tambè donar à la llum publi-
ca aquest altre breu Tratat de *Ada-
ges, y Refranys Valencians*, aixi pera
mes practica de nostron Idioma,
com per ser molt profitòs al comù,
en cada Terra, estien los Adages, y
Refranys impressos ab sònLengua-
tge, perque Adage, ò Refrany, no
es altra cosa, que una sentencia que
corre en boca de tots: una llum de
la veritat manifesta, que tot lo Mon

B co-

18

coneix ser així; puix són reliquies de la antiga Phylosophia; y en ells se llogren dos coses molt lloables: la una, depèndre à lligir, y escriure bè la Lengua: l'altra, que tota la gent que no es estudiosa, tè en eixes doctrines sentencioses, una ràhò que conclou, y desenganva pera poder reptar, o corregir los pares als fills, y els matjors als menors; de modo quels fa obrir los ulls, y sels imprimix en la memòria, passant de uns à altres; y així sera aquest Tratat de molt profit, y utilitat.

2 Avènt tan de proposit tratat, en ma citada *Pràctica*, sobre la mescla de les Orthographies que admitixch, per causa de la costum;

puix

19

puix no sent així (com ho narra extensament la *Prefaciò de ma Pràctica*) ningù ab sa opiniò eixirà en bè, perque rigorosa, una de les tres que allí suponch, no es pot seguir, ni aixo tè remey per camí algù, asi ja no es menester detindrem en eixe punt; sols tocarè en esta Prefaciò moltes altres circumstancies, conduènts à nostra Lengua, y algunes curiositats quem deixí en ma Obra *Orthographica*, pera millor lligirla, y entendrela.

3 La matjor dificultat que tè pera escriure nostra Lengua, consistix en aquestes cinch lletres *c s p b v*; y en estes dos *b p* mes; perquells Valencians tenim una articulaciò de *ap*, y *op*, que moltes voltes ha de

B 2

ser

ser la *p*, *b*, y en lo pronunciar no ho distingùim; com esta *ç* y la *s*, sia en final, ò no, es nostron natural pronunciar les dos del mateix modo que la *s*; motiu per lo que encara que una dicciò acabe en *ç*, y altra en *s*, no impeditx pera la consonancia en la Poesia Valenciana; perque la *ç*, es pera guardar la etymología, la recta regla de bè escriure, ò pera donar à entendre li correspon à aquella dicciò, en la llengua Castellana, *z*, ò *c*; y els Valencians estes lletres *c* *ç* *s*, les pronunciàm naturalment com si cascuna fora *s*. La *z*, entre els noms peregrins, y propis, que pera les veus nostres no usàm de ella, tambè la pronunciàm com à *s*; puix en distinguir eixes

qua-

quatre lletres, jamès nos hem mirat; çò es à la organiçaciò, mes sí al escriure; en la *b*, y *v*, à mòltex dicens, tampoch sens coneix distinció al pronunciar, mes sí al escriure.

4 En lo primer Diccionari dels dos que hià al ultim de aquest Tratat, s'encontra lo del numero antecedent tan extèns, y clar, que basta, y sobra, puix jà trobarà el Lector lo dificultòs fet facil. Pera la Poesia Valenciana, està el colp de la dificultat sobre els acentos *grave*, y *agut*, que per no averlos entès mòlt, han faltat à la consonancia, ò assonancia, que es propia de aqueixa Art; y així en lo segon Diccionari està ben clar, y copiòs dit

22

dit punt; puix si el Lector se fa carrech, y reflecta sobre el treball que tinch possat en aver format dits dos Diccionaris, y de lo sutil que es lo segon, ha de coneixer entench, ab molta practica, nostron Idioma; porque es lo cert, aço dels acentos grave, y agut, es lo mes delicat, y hon consistix lo dialectos de nostra Lengua. La explicaciò dels acentos ben extensa, y curiosament, se troba en ma *Practica*, cap. 6. nn. 21. 22. 23. 24. 25. y 26. hon remitixch al curiòs que la vulla veure.

5 Que la ç, ni s, finals, no impiden à la còsonancia, en la Poesia Valenciana, com he dit al n. 3. sènt aixì que no fèm distincció al pronunciar natural nostre, no té que

23

que causarli al Lector novetat, per que ja es costum de tota la vida, que en moltes coses va la prolaciò per un camí, y la orthographia per altre, per conservar etymologia, o aquell dret de us, y practica, que fan Ley; com se veu en la Poesia Castellana, en estos consonants, y altres: quexa, lenteja: dexe, semeje: coxo, ojo: dixe, colige, &c. Y aço per quina causa es? La ratió que yo alcance, y em pareix bastant, es: per que estes lletres g j x, són guturals, y en la llengua Castellana sarticulen de un modo: puix lo mateix passa, entre els Valencians, en la ç, y s, finals, per pronunciar les dos com à s, y no deixar la etymologia de la dicciò que s'ha hui la conser-

va;

24

va ; que en aquelles que la ha perduda, jà no es facil restaurarla.

6 Pera saber en nostron Idioma, quant sa de usar del article *el*, ó *lo*, es en aquest modo: si la paraula, ò dicciò, acaba en vocal, comença tambè el article, ò pronom, en vocal, y diu *el*, en lloc de *lo*; mes si finalça la dicciò antecendent en lletra consonant, dièm llavors *lo*, y no *el*; corrent la mateixa norma en lo plural. Eixemples : *Porta el mentjar asi*. Altre: *Jà he portat lo mentjar*. Y el usar en nostra Lengua de *el*, per *lo*, no es à altra si, que pera embeure la *Synalepha* que en lo cas referit se comèt. Après de punt final, ò al principi de qualsevol escrit, sempre dièm *lo*, y no *el*, aixi : *Lo*

Mon

25

Mon està plè de enganys. Lo mateix modo de regirse hià sobre el usar de *me* per *em*: *nos* per *ens*: *ne* per *en*: *se* per *es*: y *te* per *et*. Y segons lo expressat se trobarà asi ara practicar, en esta segona impressiò, jà que en la primera no es guardà esta regla rigorosa. Totes aquestes circumstancies referides , al vers no comprenen, puix alli es pot, per causa de allargar una sylaba , trocarho, ques llicencia Poetica. Encara hià mes circumstancies , y curiositats que tocar asi, pera quant se lligitàn escrits de nostra Lengua, antichs, y sòn : que començant lo vocable per *en*, ò *em*, sescrivìa sens la *e*, com: *mpressa*, *ncenall*, &c. y el vocable que iniciava per *es*, tenia lo mateix, aixì:

26

aixi: *Sglesia, scriure, scriptori, scull,* &c. y así yo no use de aço (si sols quant ajunte les diccions monosylabes, ab les polysilabes, pera suplir la synalepha) mes ho vull explicar, pera que tot ho entenga el Lector. La dicciò *ne*, significa à vegades en nostra llengua Valenciana, *no*, altres voltes, *ni*, y en moltes occasions la possàm solament pera ornar la oraciò, sens que signifique cosa alguna. La *l*, sola en principi de dicciò, en los escrits antichs, té pronunciaciò de dos, y ellèa, mes yo no use así de aixo, si sols quant es mayuscula, y no en los vocables de minuscula. La *Synalepha* lleva una vocal en la Orthographia de molts vo-

c3-

27

cables, com en aquests *Lestiu*, per lo *Estiu*; *Dorient*, per de *Orient*; *Despanya*, per de *Espanya*, &c. escrivint la lletra del monosylabo, que se li ajunta al nom propi, mayuscula, del modo ques llig así.

7 De un llibre intitulat: *Refranys, y modo de parlar Castellans ab Latins*, compost per lo Licenciado Geroni Martì Caro y Cejudo, Mestre de Latinitat, y Eloquencia en la Villa de Valldepeñas de Calatrava, sa Patria, imprès en Madrid any 1675. he Valencianat molts destos Adages, y Refranys. Dels Refranys, o Proverbis en romanç, que glosrà el Comanador Hernan Nuñez, Professor eminentissim de Rhetorica,

y

28

y Grech en Salamanca , any 1576 .
Del Galathee Christià de Joan Blasco y Sanchez , imprès en Zaragoza any 1698 . hià sentencies espirituals , à modo de jaculatories . Tambè dels quatrecents aphorismes Catalans del Doctor Joan Carlos Amàt , impressos en Barcelona any 1718 . ne tinch mes de la mitat acomodats à nostron modo Valencià . Y aixìmateix molts dichos comuns he possat (augmentantho de tot) que no poden danyar , pera que ni hatja mes en esta segona impressiò .

8 Estes diccions , y altres semejants : *mascara* , *jesmil* , *bisarro* , *bisarria* , *mesclar* , *tisue* , &c. que ab alguna mudança usa de elles la llen-

29

llengua Castellana , sòn en ella zz lo que en la nostra ff ; mes si vinguès lo càs de fer alguna obra Poetica , ò rahonament en prosa , que haguès de ser tot sancèr Castellà , y Valencià , com se pot ordenar , llavors deuen ser les zz, ff , per ser preheminencia que mereix pera dit cas nostron Idioma , y els Valencians jamès usàm de la z en nostra Lengua , sino en sòn lloch , de la ç , ò f . Eixemple en prosa , tot sancèr Valencià , y Castellà : *Es tan dificil la Orthographia , y en tanta manera costosa de ceñirla , que quiçà nunca estarà medida à una , sino variada , ò mesclada , y en la practica de la referida manera passa , y passará . Tota aquesta prosa es rigo-*

ro-

30

rosament Castellana , y Valencia-
na , que sens mudar cosa alguna
à la lligenda pot servir pera les
dos Lengues. Eixemple en vers ab
este

SONETO.

Una fabrica la de este Soneto
es en tanta manera de costosa,
de ardua , critica , y dificultosa,
nunca escrita , ni oida de Epiteto:
Esta idea contraria de assueto,
à la vista dificil , y costosa,
al numen serà facil , no penosa,
si entra en practica ella de Alphabeto.
No sabrè yo si và la encadenada
de la regla , en rigor à la ceñida,
ni si està alguna phrase mal formada,
ni si apunta la Musa desmedida;
sè en aqueste Soneto ha de passar
quanta falta es possible de encontrar.

9 Aquest Soneto tenia yo
molt ha treballat , quel fiu no mes

per

31

per probar com eixiría , puix es
ben dificultòs , y encara que ja-
bacanèt , pera possarlo asi hon
està , fiu compte que aço es un
eixemplar , y com jà el tenia com-
post , per no entretindrem , lesta-
pí aixì com es ; puix pera mirar-
se à un espill , no es forçòs sia el
vidre crystalí de allo mes floret-
jat , basta ques divisse la cara , en-
cara que està ell manchat : y aixì
poch li fá no sia el Soneto con-
ceptuòs , de lo millor ques com-
pon , puix pera eixemplar basta,
y jà es donar camí pera quen fa-
cen altres ab mes facilitat , puix
à mi ma estàt dificultòs , per no
averne vist altre , ni tan ordina-
rièt com ell.

10

32

10 No perque nostra llengua Valenciana està hui en dia arri-mada , puix apenes se escriu en ella cosa alguna , han de pensar ques roin ; perque entre les entra-nyes de la terra , sol aver minérs de or amagats , y quant se desco-brin , troben alli aquells tesors , que valen lo mateix , y sestimen com si no haguèren estat sepul-tats : aixì nostra Lengua , tostem que la traèm à llum , se coneixen los quilats de sòn valor.

11 La escusa que fins hui han tengut mòlts pera no lligir bè , ni escriure nostron Idioma , de que no està en us , ni Ortho-graphia Valenciana tenien , nols valdrà ara ; puix entre el llibrét
de

33

de ma *Pràctica* , y este dels Re-franys , y Adages , ab los dos Dic-cionaris de noms , questàn al ul-tim daquest Tratadet , se encon-trrà quanta dificultat se puixa oferir ben declarada , que à ocasiò de ser yo tan amant de nostra Lengua , y aver possat en ella tan-ta aplicaciò , he pogut tocar , y des-cobrir lo mes dificil , y precis , que he coneugut necessari .

12 Encara quen aquest Tra-tat , no use yo aquelles veus , y termens antichs que podria , no per ço deixa de ser tot Valencià ben fi , puix en una Lengua , com al dialectos della , que per rahò de Art se li dèu , ni als punts prin-cipals se falte , poch li fa dalgu-

C nes

34

nes veus se mude , ò millore. Les dos llengues Castellana , y Valenciana , tenen algun parentesch, quels vè per la llengua Latina , y encara que la nostra molts anys ha questà arrimada , no per ço va de cap à cayguda , que soLEN dir, puix tant com sa parenta , y veïna, la Castellana , ha alçat lo cap, y sa fet polida (pera qui entèn lo que es la cultura de una Lengua) li ha servit tambè à la Valencia na , per adquirir dret en aquelles vèus millorades, preses de la llen gua Latina.

13 De moltes vèus antigues (com jà he dit en lo numero antecedent) no use , perque alguns se quedarien sens entendreles, mes tots

35

tots los fonaments quen ma *Practica* duch , y asi tambè , en quant al escriure, sòn sens innovar cosa alguna de lo quels Inventors de la Art Orthographica, y bons Dictionaris amostrèn; perque qui fuig de lo antich (en quant als fonaments de les Arts) saparta de la rahò. Una excellencia he observat yo als Doctes de Valencia , digna de tota lloaciò (parle en materia de Orthographia) y es conservarla sempre per la costùm , sens alterarla , ni volerse detindre may en menudencies ; puix à una Lengua, com no se li falte als punts principals (jà ho tinch dit) en brocetes no hià necessitat de pararse; puix diuen los Sabis : *Aquila non*

C z ca-

capit muscas. Y mes he oït dir à persones entèses , que alguns, per volerse acreditar de Doctes , han intentat pervertir algunes Arts, en critiques mal fonamentades ; mes com allo ha està fuigint de les regles , y preceptes quels Inventors, y Comù possaren, no es diuen *adelantaments* , sino *corrupteles*; perque la cosa que no và fundada en doctrina , si tan sols en la rahò seca de aixì empareix , no val , ni aprofita , ans bè sacrediten de ridiculs singulars , los qui aixì parlen ; mes pera els tals tambè hià un Adage que diu : *Contra el comù no guanyaràs tu.*

14 Infinites sòn les rahons ques poden donar pera defendre la

la costüm del escriure , com ne tinch mòltes alegades en ma *Practica*; y pera mes satisfacciò als Novators de la Orthographia , tocarè ara asi un puntèt del cas. A ocasiò de aver yo registrat tants escrits de nostra Lengua, antichs, he trobat una dificultat en dos paraules de un verb , que per causa de ser costüm,us,y practica,ho seguixch, sens innovar , sent aixì que podia molt bè , y fundat en la rahò forta de etymología; mes com la costüm casi en tot dèu ser primer, nom atrevixch. Sòn, dons, les paraules *fes*, y *fas*, que venen del verb *facio*, *Latì* , y la demès conjugaciò já va en ç de rasguèt, ò sens ell, com: *faça, faces, feces, feço, facen, &c.* puix ab

38

ab gran fonament podia yo , en-
trar à alegar que *fes*, y *fas*, se de-
vién escriure en ç de rasguèt tam-
bè, per vindre del verb *facio*, y no
vull innovarho, sinos seguirho així
per costùm , y que passe, per ser
punt gich. Ara considere el Lector
ab reflexió, els qui altèren la cos-
tùm, sens mes rahò, ni força, que
per volerho ells , quant mal fun-
dats van en semetjants critiquees
sophystiques.

15 No dubte aurà molts Zoy-
los, que per embedja , ò per mocè-
gar,censuraràn aquest Tratat (puix
en totes Obres fan lo mateix) y als
tals los vull advertir , se facen ca-
rrech del treball,y desvels que cos-
ta qualsevol Obra que sa de donar

al

39

al publich,sino quen traguen, y ho
sabràn , que no faltarà qui els mo-
cègue tambè (y ab rahò) les sues
Obres ; y així atenguen à aquell
Adage, que diu: *Mirat à tu, y no di-
ràs mal de ningù*. Puix per no ferse
de mal voler, ni descobrir sa impe-
ria , conserven lo Refrany , de
Calla tu, y callarè yo. Sutjeçtant tot
lo referit al sentir del perit en esta
materia,y suplicantli al Lector per-
done les faltes,y erros de ma igno-
rancia. Vale.

TRA-

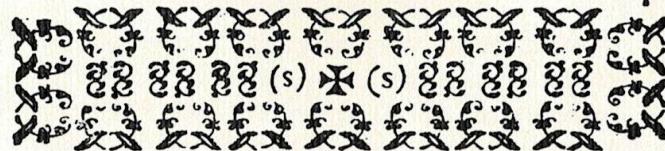
En lo llibre intitulat : *Galathen Christià, Moral, y Sagrat*, quel tinch citat al n.7. desta Prefaciò , compost per lo Licencia-
do Joan Blasco y Sanchez , Prebere , y
Notari Apostolich , imprès en Zaragoza
any 1698. hià al ultim dell una decima,
en Castellà , quem pareguè molt del cas
traduirla en Valencià , pera possarla
en aquest Tratat de Refranys,
y Adages.

DECIMA.

Guarda de asi els bons concells,
G anima , si al Cel aspire;
dels eixemples que bons mires,
aprofita el millor dells:
los resabis deixa vells,
en que ton afecde es vicia,
ferm aborríx la malicia,
ques la suina fealdat,
ama à Dèu per sa bondat,
y tem molt de sa Justicia.

TRA-

TRATAT DE ADAGES , Y REFRANYS VALENCIANS,

Y
PRACTICA PERA ESCRIURE
ab perfecció la llengua
Valenciana.

SEGONA IMPRESSIÒ.

A

A Labèm primerament
à Dèu Pare Omnipotent.
A un sols Dèu adoraràs,
y en và may lo juraràs.

AI

Al pobre ques vergonyant
donali de quant en quant.
Al home que de tu fia,
fia dell , ques cortesia.
Als criats nols degues masa,
per quet trauràn de ta casa.
Al amich probal primer,
ans quel hatjes menester:
Al asc ruch, Arriero loco.
Al qui enganyant à tot lo Mon ofen,
qui menys se pensa alguna volta el ven.
Al qui desvergonyidament enganya.
solen pagarli ab la mateixa manya.
Alguna volta sol restar burlat
lo qui ab altres sol ser descompasat.
Acudir per socorro es gran engany,
à qui viu de à tots fer trampa,y engany.
Ata filla mentres creix,
donali lo que mercix.
Advertix aço , fill mèu,
que tostem te mira Dèu.
Al cab de cent anys,
se cauen los murs , y salcen los muladars.
Ala Esglesia per orar,
y à la plaça per tractar.
Amistat per interès,
no dura , perque no ho es.

A

Amorts , y à anats,
amichs acabats.
Ab lo qui bèu masa vi,
negocia en ell demari.
Ala escudella , y pitança,
bufarli es mala criança.
Al pobre que no tè clam,
nol deixes morir de fam.
Al Princep que bè governa,
desitjali vida eterna.
Al cavall desenfrenat,
miral de lluny , y amagat.
AMoro mort gran llançada.
Amor , y la gravetat,
no passen per un forat.
Aixì com preguntaràs,
tal resposta alcançaràs,
Aningù demanaràs
los diners que guardaràs.
Al asc , y mala muller
baltonades ho han de fer.
Ames presa , mes vagar.
Aqui gastar li dol,
no compra lo que vol.
Acarn dura , dent aguda.
Ab repos tot ho faràs,
y al Zoylo dir deixaràs.

A

44 *Adages. y Refranys.*

A com se vènen les nèsples?
conforme cauen les besties.
Al bo porque honre,
y al roïn perque not deshonte.
A Pasqua els fochs,
y à Nadal los jochs.
Allo quet importa à tu,
no ho deixes fer à ningù.
A Déu pregant,
y ab la maça pegant.
Al pobre no es profitòs
acompanyar-se ab lo poderòs.
Al mal per temor,
y al bo per amor.
Aprendent de Portugal,
no sab cosir, y vol tallar.
Així com es la campana
tal es la batallada.
Après que morí Pasqual,
li portaren lorinal.
Al criat que servit ha,
no li degues res demà.
Al Villà,
donantli el dit se prèn la mà.
A bribo , bribo , y mig,
A lo teu tu.
Ausades Monica.

AI

Adages , y Refranys.

45

Al fregir mo dirèu.
Aixo es bufar en caldo fret.
Ajudat , y tajudarè.
Après de Déu la olla.
A la vellèa, es feu lo Diable çabatèr.
Ay bordell de calces! noves, y plenes de púes.
Al gat sarpada? Y al colom porquères?
A bou vell , sancerro nou.
Al cul està la mel.
Aygua passada no mol molí.
Allà hon vatjes, com vetjes faces.
A bona fam , no hià pa dur.
Al cavall donat, no li mires lo pel.
A tu et dich sogra , entènte nora.
Al Estiu tor hom viu.
Ans quet cases , mira el que fas.
Al enfornar se fan los pans geperùts.
Arbre vèll, transplantat à terra nova,
mal li proba.
A gran seca , gran remullada.
A gos vèll , no hià sùs, sùs.
A paraules necies , oreilles sordes.
A bona gana de ballar, poch so es menester.
A bon entenedor, breu parlador.
A falta de bons , mon pare es Alcalde.
A la de pares roïns,
no la posses en chapius.

A

A la llarga , el galgo a la llebre mata.
 Amich de hu , y enemich de ningù.
 A mon pare li dien fogafa,
 y yo em muych de fam.
 Amor de Senyor , aygua en cistella.
 A la Luna de Valencia.
 A tandes va el riure.
 A bona porta ergafa la fam.
 Aquella es la Patria, hon hu bè passa.
 A riu rebolt , ganancia de Peixcadors.
 Amistat de Monja , Porgatotí de bolsa.
 Aquell qui per home es tè,
 ha de obrar segons convè.
 A Dèu guanya per amich,
 qui perdona al enemich.

B

BOn Senyor parlau cortès,
 quel bon parlar no costa rès.
 Bofetada que not puixes vengar,
 no te la deixes pegar.
 Bona vida em tinch , bona fam me passe.
 Bè vèns mal , si vèns asoles.
 Bona es la sal , encara que cara.
 Boca que no parla Dèu no la ou.

Bo

Bo es viure pera veure.
 Bona camisa la que una es fila.
 Bona nit cresol , que la llum sapaga.
 Bona pata , y bona orella,
 senyal de bona bestia.
 Bè sab lo gat la barba que llepa.
 Bè guifa la moça , mes millor la bolsa.
 Bo , poquèt , y assobintèt,
 es al cos profitosèt.
 Bona dona portau Conde.
 Ella dirà.
 Brams de ase , no putjen al Cel.
 Bon dia es lo que plou , si no apedrega.
 Benhatja qui als seus semetja.
 Bona vida , pare , y mare olvida.
 Bocì per força , no fa profit.
 Bo es tindre parents en Còrt.
 Beneyta casa es aquella,
 que tè olor de vell tota ella.
 Barba de moltes colors,
 sols la porten los traydors.
 Barbèr piadòs encangrèna la plaga.

Confessat ben amenùt,
 perque molt lo pecat put.
 Con-

Confessa à ton Confessor,
finsa el pensament menor,
Casa a ton fill quant voldràs,
y à ta filla quant podràs.
Caçador de moixonèts,
lo que guanya , menudèts.
Consola als desconsolats,
visita als encarcerats.
Cascù no entènga sino en sòn Ofici,
y no es fique may en agè Ofici.
Com tingues gran paciencia, y persevères,
eixiràs ab la cosa quemprengüeres.
Cases fetes de robar,
se venen à derrocar.
Cartes , daus , dones , y vi ,
fan tornar al rich mesquì.
Caldera vella , ò terrat,
no està sens bony , ò forat.
Cada hu estornuda,
coni Dèu li ajuda.
Contra el comù,
no guanyaràs tu.
Conforme el pardal , la gavia.
Cada gall, en sòn gallinèr, canta molt bè.
Com lo concell sia bo,
mes quel dòne el contrari.
Canterèt nou , fa laygua fresquèta.

Canten

Canten cartes, y callen barbes.
Cada ovella, ab sa patella.
Cada Ollèr alaba ses olles,
y mes qui les tè foradades.
Cada hu en sa casa,
y Dèu en la de tots.
Cada ollèta, troba sa cobertorèta.
Cada cosa en sòn temps,
y el nabs en Advènt.
Cada hu en son Ofici
es pensa ser Rey.
Cada hu en sa casa
fab lo que passa.
Cada dia col, lo caldo amarga.
Cada hu parla conforme qui es.
Cada hu cònta de la fira
conforme en ella li và.
Cada hu plora sòn dol
à la llum del seu cresol.
Cada hu lo que li toca.
Cada loco en sòn thema.
Cada hu lo que li cou.
Cada hu lo que mes ama.
çabater , ses tes çabates.
Conforme la bota aixi dòna el vi.
Calla tu , y callarè yo.
Conforme el ase lalbarda.

D

Con-

Conforme es larbre, així dóna el fruit.
 Conforme faras, així trobarás.
 Casamènt dalforja, sempre està à la porta.
 Carrega que plau no pesa.
 Corbs en corbs nos piquen.
 Casa de dos portes, mala es de guardar.
 Concill que no es bo pera tu,
 nol dònes à ningù.
 Coneixenses moltes, amistats poques.
 Contar moltes, y pagar una.
 Criaus corbs, y os traurán los ulls.
 Cuentos vells, baralles noves.
 Cènt de un ventre, y cada hu de sòn temple.
 Continua gotèra, forada la pedra.
 Conforme es viu així es mor.
 Cènt anys diguè na Domentja,
 qui poch mentja, molt temps mentja.
 Contra el poder de la mort,
 no hià hom que sia fort.
 Crèch en Dèu ques Trino, y Hu,
 y no hià altre Dèu algù.
 Crech també ab fc molt igual,
 una Esglesia universal.

DEvot de la Verge Pura,
 sia tota creatura.
 Del home la perfecció,
 es obrat segons rahò.
 De tots pares quant són vells,
 not descuides un punt dels.
 Deixa diners als amichs,
 si vols tenir enemichs.
 Diu lo Bisbe de Comentja,
 qui no treballa no mentja.
 Dòna à qui està despullat,
 de ta roba la mitat.
 Dèu me dòne contienda,
 ab qui mentenga.
 Dia la vella Perica,
 la espina quant naix ja pica.
 De lo que no has estudiat
 no tractes, ques necetat.
 Dèu castiga, y no amenaça.
 Dèu fa justicia à tots.
 Darrere, al Rey li fan les figues.
 Diesme en qui vas,
 y et diré qui eres.

De mos punts quiçà et riuràs,
mes de mos diners no mentjaràs.
Dèu conserve la Justicia, y ens quart de ella.
Del mal, lo mig.
Dèu dòna el fret, conforme la roba.
Dèu dòna la plaga, y la medicina.
Dels meus, vulles mal dir,
mes no mal oir.
De ser Cantòr no tinga presumpció,
aquell qui no sab mes que una cansò.
Dia de alegria, vespra es de pessar.
Dia de dejuni, vespra es de dia sanct.
De gent roin, un carrer.
Del cuiro ixen les corretjes.
Dèu provirà pera calces,
y ell no tenia cames.
De forn, y moli pots mudar;
mes de Ladre no has desapar.
Dos galls en un gallinèr, no canten bè.
Dèu nos quart de layqua mansa,
que la corrent ella passa.
Deixa fer al Mestre, per ase que sia.
Dels qui fuigen, algù sen escapa.
Del llob un pel, y eixe del front.
Dos germans en un Consell,
fan tornar lo blanch bermell.
Diu lo mort al degollat;

Qui

Qui tan mal taparellat?
Daball del bon sayal,
esta lhome mal.
De hon hu menys se pensa salta una llebre.
Dels enemichs, los menys.
Del vell, lo concell.
De nit tots los gats són pardos.
De &c. de Notari: Recipe de Metje:
y Digestis de Advocat:
Deu nos quart.
Dels escarmencats, ixen los avisats.
Dèu ab molt goig, y alegria,
resucita al tercer dia.
Del home el fi principal,
es la gloria Celestial.

E

Es Maria Celestial,
sens pecat original.
En la casa del qui jura,
no faltará delventura.
Es amor la charitat
de la Divina Bondat.
Es empleo meritori,
meditar lo Purgatori.

En

En la boca del discret,
lo ques publich es secret.
Es molt gran la discrecio
del qui lleva la ocasió.
Es doblada la maldat
ques fa en senyal damistat.
En esta vida la millor herencia
es aplicar treball, y diligencia.
En bones conversacions,
may no trunque les rahons.
En ser dia deixa el llit,
tindrás salut, y dellit.
Encara quet vullen mal,
no perdràs ton natural;
En la vida ta muller,
tres eixides ha de fer.
En una boca tancada,
la mosca no serà entrada.
En la Terra que nos bona,
molt mes mal hià del q sona.
En les obres, y en la fe,
se coneix qui amor te té.
En dirse les veritats,
se perden les amistats.
En qui no pots medrar,
deixa de porfiar.
En la presencia del Sol,

poca

poca es la llum del cresol.
En la casa ques treballa,
jamès falta pa, ni palla,
Entre dos digual estat,
en lestrèt es lo debat.
En faltar lo cab, tot va desbaratat.
En la pacencia tot salcança.
En tot hià trampa,
menys en lo vi que possen aygua.
En la Terra dels Cegos, qui té un ull es Rey.
Estudia les Leys Divines,
si saber vols les Humanes.
Entre amichs no cal toballes,
y ells non tenien.
En qui vaig, vaig.
En lo sembrar, ni cullir,
no vol dormir.
En lo Invern per la moquita,
y en lo Estiu per la calor,
sempre es bo dur mocador.
Estil, y practica, fan Ley.
En lo cuch, se peixca languila.
En fer bè, sies lo primer.
Encara que la mona es vista de seda,
mona es queda.
En burles, ni en vères,
ab tos matjors no partixques peres.

En

Entirant lo foch à laygua, prest sapaga.
En lo perill, se coneix lamich.
Escudero pobre,
taça de plata, y canter de coure.
En lo dia sabi del Jui,
se dirà cascù: *Ego fui.*

F

FAràs ab gran diligència,
lexami de la concència.
Fill meu, paga allo que dèus,
no ho deixes per tots herèus.
Fes bè sempre que podràs,
perque aixo temportaràs.
Fuigiràs del Usurèr,
com del mateix Lucifer.
Fila Luisa,
y portaràs camisa.
Febres de Maig, salut pera tot lany.
Faena feta diners aguayta.
Feu bè à besties, y os tiraran de còces.
Faedors, y consentidors,
tots mereixen una pena.
Fer bè, no es pert.
Fortuna et dòne Dèu fill,

guel

quel saber poch, te val.
Fes bè, y no mires à qui.

G

GRAN cosa es no ser ingrat
à quit ta beneficiat.
Guardat de la hypocresia,
perques mala malaltia.
Gran cuidado el Metje tè,
del malalt que paga bè.
Gallinèta que per casa và,
sino pica, picarà.
Gènt dahuch, campana de fusta.
Gran tronch, bona brasa.
Gran es mon gendre, bo sia ell.
Gòs que lladra, no mocèga.
Guarda el Mesquì, y no fab pera qui.
Gallina vella, fa bon caldo.
Gat nyaulador,
jamès bon caçador.
Gran olla, poca carn,
y casa gran, pà chiquèt.
Gich ben doctrinat,
scrà vell delcansat.